

איש מיפאלוגיה

(ראה שער)

כים פאלוג'ה היה פרשת-הגבורה היחידה של הצבא המצרי במלחמת תשי"ח. מוקף מכל עבר, מנותק מכל אספקה (פרט לכמה גמלים שהסתגנו מבעד לקיום בלילה) נאחזו המצרים בארבעה קילומטרים עלובים של כביש. כמה פעמים הציעו נציגי צה"ל ליחידה האבודה להיכנע. הם נתקבלו על-ידי רביטרן גבוה, שהתידד חיש מהר עם השליח הישראלי, סרן ירוחם ("הגינג'י") כהן, צבר שחרחר ומפולפל, מבני העדה התימנית.

באחד הימים ניבא הקצין המצרי באוזני כהן כי סופו וסוף חבריו למות בכיס. הקצין העברי ניסה לנחמו, הבטיח לו שעוד יחזור למצרים ויוליד ילדים.

עכבור שנה נתקיימה הנבואה. לסגן-אלוף גמאל עבד אל-נאצר נולד לילה השלישי במזין, הוא נקרא בשם חאליד — על שם המצביא הערבי שכבש את ארץ-ישראל במאה השביעית, אחרי הקרב הגדול על הירמון. באמצעות ודעת שביתת-הגנשק, בה השתתף או כנציג ישראל, שלח לו ירוחם מתנה — חליפה של בגדי ילד, תוצרת ישראל. כתודה השיב לו ידידו המצרי מנה של מתקנים, תוצרת המטעדה הקאהירית המפורסמת גרופי.

זה היה לפני שש וחצי שנה. בינתיים אירעו דברים שהעלו בלבם של כמה ישראלים את החשש כי יציאתו של גמאל עבד אל-נאצר חי מכיס פאלוג'ה עלולה להמיט אסון על המדינה.

★ ★ ★

יסורי מצפון

הקצין שרכש את לב אויביו בימי הקרבות היה המצוייד באופי מושך. קומתו הגבוהה, חיכוך המהיר והספוטאני, המבט המקסים של עיניו, צורת-הדבור הפשוטה והכנה, כל אלה העידו על אדם חסר-שנאה וכן, אדם משולל כל להט של קנאות מוסלמית.

כך נתגלה גמאל עבד אל-נאצר גם בספרו, הפילוסופיה של המהפכה. הוא ציטט ארוכות את דבריו של חיים וייצמן, ללא כל שנאה. הוא גינה בחריפות את הפוליטיקאים, שבאו אליו למחרת המהפכה ותבעו להרוג את מתחריהם. הוא סיפר בצורה הנוגעת ללב על יסורי מצפונו, אחרי שהשתתף בנעוריו בנסיון (בלתי-מוצלח) להרוג מנהיג מצרי.

אולם זהו רק צד אחד באופיו של האיש, שנועד להטביע פחות, הוא המוח הצונן והמתכנן, הסבלנות האינסופית, את הותמו על שנת תשס"ו בעולם. הצד השני, הגלוי מתאים לו בדיוק: נדיבות-הלב, הסלידה משפיכת-דמים, תכונתו של אדם המוכן לעמול שנים ארוכות בחושך, לצרף אינטריגה לאינטריגה, להקדים צעד אחרי צעד — כדי להגשים לבסוף את המטרה שקבע לעצמו מראש.

ישנו אדם אחד בהיסטוריה הערבית שכל התיאור הזה, הסבלנות העצומה, המוח המתכנן והמחשב, הדבקות למטרה. זהו כמעט תיאור מדויק של צלאח אל-דין אלי-איובי, כפי שהצטייר לעיני בני דורו, תיאור האיש שהקדיש את מיטב שנות חייו לחיסול מדינת הצלבנים.

★ ★ ★

"יה עזי, יא עזי!"

גמאל עבד אל-נאצר, בנו של פקיד-דואר בכפר עני על גבול המדבר, 300 קילומטר מדרום לקאהיר, על גדות הנילוס, שמע את שמו של צלאח אל-דין בכתה אי של בית-הספר הכפרי. ככל מצרי למד להעריך את השולטאן הגדול, קרן האור האחרונה בתולדות מצרים, לפני שהממלכות המקוללים, העבדים הזרים, השתלטו על המדינה והשליכו לתהום האופל.

נעוריו של הנער המצרי לא היו שונים בעיקרם מנעוריו של כל צעיר עברי בארץ באותו זמן. כתלמיד בית-הספר השתתף בהפגנות בלתי-ספורות, צעק: "יא עזי, יא עזי" — דהיה תאחד אל-אנג'ליז!" (הוי אללה היקר, הוי אללה היקר — שהשואה תקח את האנג'לים!) סילוק הכובש הזר כמולדתו ושיתרו העלה, היו בעיניו מטרת קדושה, כמו העליה החופשית והמדינה העברית בעיני בני תל-אביב.

"בכפר היינו כולנו מושפחה אחת. בעליה-אחווה התייחסו אל כולנו כאל עבדים", נזכר אחר-כך. כבן-עניים היו פתוחות לפניו רק שתי דרכים לעליה בסולם התברתי — הכמורה המוסלמית או הצבא. הצעיר החסון הפך חייל. הקצין הצעיר היה בן 22 כאשר ירדה מהלומה עצומה על גאות עמו. המרשל ארזין רומל הגיע לאל-עלאמיין, איים לכבוש את אלכסנדריה. מצרים רבים ראו בו גואל מעול האנגלים השנואים. ב-2 בפברואר, 1942, הקיפו טנקים בריטיים את ארמון עאבדין של המלך פארוק, איימו לגרשו לדרום-אפריקה אם לא ימנה את איש-אמונו, מוסטפה אל-נחאס באשא, לראש-המשלה. המלך נכנע, חתם בזאת על גור-דינו הפוליטי. בלב קעיני הצבא הצעירים נפער פצע ממאיר, שלא הגלד עד היום. כתב אז גמאל עבד אל-נאצר לידידו, עבד אל-חכים עמאר:

"...רק אם האימפריאליסטים יווכחו לדעת שישנם כמה מצרים המוכנים לשפוך את דמם כדי להתנגד בכוח לכות, הם יסוגו בחפזן, כמו כל זונה שנתקלה בסירוב!"

★ ★ ★

הינני נבעתי

באותו יום נולדה מחתרת הקצינים החוטשים. עבד אל-נאצר, המייסד והחבר הראשון, בנה אותה בסבלנות

ובכתביו. הם היו מנוגדים מאד איש מרעהו. האחד היה מוסטאפה כמאל, המכונה את-תורכ ("אבי התורכים"), יוצר תורכיה החדשה. כמו עבד אל נאצר, היה קצין מקצועי, שהצטיין במלחמה. כמו עבד אל-נאצר, נדחף לדרכו המהפכנית על-ידי הרגשת החרפה של צבא מוגף והשנאה לשליט מקומי נכנע ובזוי.

אולם כאן נפסק הדמיון. מוסטאפה כמאל ידע בדיוק את אשר רצה: להעלות תוך שנים מעטות את העם המזרחי הנחשל לרמתה התרבותית והטכנית של אומה אירופית. הוא חיסל את הכתיב הערבי, שבר את כוח הדת המוסלמית, כלא כל אדם שלבש תרבוש בפומבי. יחד עם זאת הפנה גב לכל הרפתקה לאומנית, חיסל בכוח כל חלום להחיות את הרומנטיקה של אימפריה העותומנית, כפה על עמו השקפה תורכית מצומצמת, המסתפקת בגבולותיה הלאומיים.

כמו עבד אל-נאצר, היה את-תורכ דיקטטור בכל נימי נפשו, אדם שלא הניח לאיש לעשות משהו במקומו, שאסר כל מפלגה אופוזיציונית ושהקיף את עצמו בקצינים מקצועיים בלבד. אולם בניגוד לעבד אל-נאצר, איש-משפחה שקט ואב נאמן לחמשה ילדים, היה מוסטאפה כמאל פושע מיני, רודן אכזר ובלתי-מרוסן.

★ ★ ★

סבא כורדי

הגיבור השני היה אל-מאליך אל-נאציר צלאח אל-דין (1118-1191) המלך המנוצח כבוד-הדת יוסף האיובי, אשר בני אירופה רגילים לקרוא לו "סאלאדין".

דרכו של הכורדי הגדול, גם הוא חייל מקצועי משחר נעוריו, לא הובילה לרפורמה פנימית. הוא לא עשה מאומה כדי לעצור את תהליך ההתנוונות הפנימית של מצרים. שהובילה אחרי מותו לשלטון הממלוכים והמיטיה אסון על מצרים. מטרותיו היו לאומיות: איחוד מצרים, עיראק, סוריה וארץ-ישראל וחסול ממלכת הצלבנים — לא בדרך של מלחמת-הכרעה חד-פעמית, אלא בתהליך ארוך וסבלני, שנמשך שנים רבות מאד, רצופות שביתות-גנשק והפוגות, משאומתן והחלפת דברי-אידיבות, שהפכוהו אהוד על אויביו לא פחות מאשר על בני דתו.

לו היה עבד אל-נאצר איש בעל הלכה מהפכנית והשקפת-עולם סוציאליט-מוצקת, יתכן והיה מעדיף ללכת בדרך של את-תורכ. אין ספק שבראשית דרכו חלם על כך. אולם האיש מפאלוגיה הוא קודם כל איש-צבא, איש-המעשה, אוטוריטטיס ההולך בדרך ההתנגדות הקלה ביותר. בתור שכזה, נדחף בהדרגה בדרך של צלאח אל-דין.

* הודה (בת 10), מונה (בת 9). חאליד, עבד אל-חאמיד ועבד אל-חכים (בני 6 וחצי, 5 ושנה וחצי). האחרון נקרא עלי-שם מצביא צבאו של אביו.

עילאית, במשך עשר שנים. קצין אחרי קצין נבדק, נבחן וצורף. כשפרצה מלחמת תשי"ח הכינו הקצינים האלה תכנית חשאית לברוח על נשקם למחנה צבא השיחרור של פאווי אל-קאוק'גי. התכנית נפסלה כשהצטרפה מצרים למלחמה. המכות הנוראות שהונחתו על מיטב החטיבות המצריות בידי חטיבת גבעתי וחברותיה בשדות פלשת והנגב, זיעזעו את הקצינים החופשיים. בשעם הראשונה ירדו לעומק הגניון הפוליטי והחברתי של מולדתם.

נזכר אחר-כך עבד אל-נאצר, או קצין-מטה בגדוד הששי, לרגלי תל אל-מנשיה (כיום קרית-גת): "באחד הימים ישב כמאל אל-דין חסידן מולי בפלסטין. הוא נראה עצבני, עיניו נעו אנה ואנה.

— האם אתה יודע מה אמר אחמד עבד אל-עזיז לפני שנהג? שאל אותו.

★ ★ ★

אבא תורכי

כעבור ארבע שנים נוספות של הכנות הלמו הקצינים במטרה: הם הפילוהו כמעט ללא שפיכת טיפה אחת של דם. היה זה אופייני לאופיו של עבד אל-נאצר, שלא פתח במהלמה המכרעת לפני שהיה בטוח להלוטין בנצחון. לא פחות אופייני היה המשך התהליך: הוא היה מוכן להתחבא משך כמה חדשים מאחורי גבו של גנרל קשיש ומכובד, מוחמד נאגיבי, שזכה בלי כל הצדקה לכל התהילה והפירסומה.

אולם הגיבור לא בא כשבידיו תכנית מוכנה. מעולם לא חולל מהפכן מהפכה כשהוא פחות מוכן להתחת לה קו. מול עיניו של הקצין הצעיר ריחפו במעורפל השאיפות הכלליות של התנועה הלאומית הערבית. אולם שום קו פעולה ברור לא היה מגובש בלבו. שני גיבורים קסמו לו מרחוק, ביצבו בשיחותיו